

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 2, p. 439-459, April 2012

**ÜRDÜN DIŞ POLİTİKASININ TEMEL BİLEŞENLERİ:
BELİRSİZLİK SORUNU VE TEHDİT ALGILAMASI**

*BASIC COMPONENTS OF JORDAN'S FOREIGN POLICY: UNCERTAINTY
PROBLEM AND THREAT PERCEPTION*

Yrd. Doç. Dr. Zafer AKBAŞ

Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Abstract

The purpose of the study is to reveal the basic constitutives of Jordan's foreign policy and the weak sides of these. To reach this purpose, the basic characteristics of the regime and the internal and external conditions it is in are studied. Also, within the study, the foreign aids, opposition movements, nuclear energy works, The Middle East peace process, economic elements which shape Jordan's foreign policy were examined and that these components are uncertainty and threat element for the future of Jordan is emphasised.

Against the regional importance of Jordan, in the study that it was mentioned to be supported with financial and political and military means by the regional and exterritorial actors, notably USA, it is told that the nation needs to complete the building process in order to provide the existence and stability of the regime that was built factitiously. In this context, it is pointed out that to conclude by maintaining the economic and political reform attempts urgently and decidedly is an obligation, otherwise it is evaluated that the stability of the regime and future of the country wouldn't be safe.

Key Words: Jordan, USA, Palestine, Arab Spring, Foreign Policy

Öz

Çalışmanın amacı, Ürdün dış politikasının temel belirleyicilerini ve bunların zayıf yönlerini ortaya koymaktır. Bu amaca ulaşmak için, rejimin temel özellikleri ile içinde bulunduğu iç ve dış koşullar irdelenmiştir. Ayrıca, çalışmada Ürdün dış politikasını şekillendiren dış yardımlar, muhalif

hareketler, nükleer enerji çalışmaları, Ortadoğu Barış Süreci, ekonomik unsurlar incelenmiş, bu unsurların Ürdün'ün geleceği için birer belirsizlik ve tehdit unsuru olduğu vurgusu yapılmıştır.

Ürdün'ün bölgesel önemi karşısında, başta ABD olmak üzere, bölgesel ve bölge dışı aktörler tarafından finansal, politik ve askeri araçlarla desteklediği dile getirilen çalışmada, yapay bir şekilde inşa edilmiş bulunan rejimin varlığının yanında istikrarının sağlanması için ulus inşa sürecini tamamlaması gerektiği tartışılmıştır. Bu bağlamda, ekonomik ve politik reform çabalarının acil ve kararlı bir şekilde sürdürülerek sonuçlandırılmasının zorunluluğuna dikkat çekilmiş, aksi halde rejimin istikrarının, ülkenin geleceğinin güvende olmayacağı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ürdün, ABD, Filistin, Arap Baharı, Dış Politika

Giriş

II. Abdullah'ın 1999'da Ürdün'de başa geçmesinden sonra, özelleştirme destekli ekonomik liberalleşme önemli bir aşama kaydetmiştir. Ortadoğu'nun finans merkezlerinden biri olmak isteyen Ürdün, bu yolda çaba içinde olmasına rağmen, dış yardımlara ve işçi dövizlerine dayalı olan ekonomisinde yapısal dönüşümü sağlayamamıştır.

Ürdün, zamanın emperyalist gücü olan Britanya tarafından yapay olarak kurulmuş bir devlettir. Ürdün'de ulus inşa süreci hala devam etmektedir. Ürdün yönetiminin izlediği kimlik politikaları, günümüze kadar istenen sonucu verememiş, bunun sonucu olarak da Ürdünlü kimliği henüz istenen düzeyde kabul görememiştir.

Ürdün yönetimi, rejim güvenliği adına kimlik politikaları ile entegrasyon sorununa çözüm aramaktadır. Ancak aranan çözümler çoğunlukla otoriteryen bir bakışla hazırlanmış çözümlerdir. Bu nedenle de istenen sonuçlar elde edilmemektedir. Ülkenin kozmopolit yapısı ve kırılğan iç ve dış unsurları, Ürdün'ün politik tutumlarına da yansımaktadır. Söz konusu iç ve dış unsurlar birer belirsizlik ve tehdit unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Haşimi Ailesi'ne dayanarak kurulan devlet, bölge halklarından farklı bir etnik yapıya sahip değildir. Ancak bölge de yaşanan çekişme, çatışma ve güç mücadelelerinden son derece etkilenmektedir.

Hiç kuşkusuz Ürdün için ABD'nin özel önemi vardır. Ülkenin kırılğan yapısı ABD'yle uyumlu politikalar izlemeye zorlamıştır. Ürdün, ABD'nin bölgesel çıkarlarının sürdürülmesi bakımından "kritik" bir konumdadır. Bununla birlikte Ürdün, İsrail'in bölgedeki varlık ve güvenliğinin de dahil olduğu, Amerikan çıkarları bakımından önemli bir "dayanak ve destek noktası"dır.

Çalışmada Ürdün'ün diğer aktörlerle ilişkisine yer verilmekle beraber, dış yardımlar, nükleer enerji, Ortadoğu barış süreci, ekonomik ilişkiler, muhalif hareketler ve Arap Baharı merkezli iç gelişmeler gibi Ürdün dış politikası ve geleceğinde birer belirsizlik ve tehdit unsuru olarak değerlendirilen hususlar da incelenmiştir. Bu noktadan hareketle, Ürdün'ün dış politika bileşenleri, üç ana başlık altında toplanmaya çalışılmış ve bunların Ürdün'ün geleceğine dair birer belirsizlik ve tehdit unsuru olarak kabul edildiği vurgulanmıştır. Bu nedenle çalışma da realizmin iddia ettiğinin aksine devletlerin güçlü olmasında sadece dış faktörlerin değil aynı zamanda iç faktörlerin de dış faktörler gibi etkili olabileceği değerlendirilmiştir. Ürdün'ün bazı iç ve dış zayıflıklarının "güçlülüğüne" zarar verdiği iddia edilmiş ve bu zayıflıkların Ürdün geleceğini olumsuz etkileyebileceği savunulmuştur.

1.Tarihsel ve Stratejik Özellikler ile Rejim

1.1.Tarihsel Durum

Ürdün, 1516-1918 yılları arasındaki Osmanlı idaresinden sonra bölgeye hakim olan Batılı emperyalist güçler (Britanya) tarafından kurulmuştur. Ürdün'ün günümüz dış politik tutumu ve bu tutumun geleceğine dair belirsizliklerde tarihten gelen özelliklerin etkisi vardır. Ürdün yapay oluşturulmuş bir devlettir ve devlet yapay oluşturulduğu için toplumsal kesimler arasında uyum yoktur. Bu uyumsuzluk Ürdün dış politikasının geleceğini ve çizgisini etkilemektedir.

Ülke, birbiri ile uyumsuz yabancı ve kolonyal rejimler ile yerli Arap aşiretlerin bileşiminden meydana gelmiştir. Bu bileşim, yapay bir devlet olarak algılanan ülkenin “sorunlu” imajının kaynağı olmuştur. Bu algılaşma göre, Ürdün; Irak, Suriye, Filistin ve Lübnan'ın kuru bir parçasından oluşturulmuş bir “Çöl Krallığı”dır (Alon, 2007: 3). Ürdün, bu yönleri dışında, devletin bütün kurumlarının da yapay olarak oluşturulduğu, emperyalist devlet inşacılığına örnek verilmektedir (Shlaim, 1988: 31).

Filistin, Suriye, Irak gibi bölgesel aktörlerin zaman içinde yaşadığı sorunlar ile büyük güçlerin bölgede izlediği politikalar, Ürdün'ü kırılgan, dış politikasını da istikrarsız hale getirmiştir. Bölgenin zaman içindeki parçalanmışlığı da Ürdün'ün toplumsal yapısına ve dolayısıyla dış politikasına etki etmiştir. Bu nedenle zaman içinde yaşanan çekişmeler, çatışan çıkarlar ve rekabet unsurları ülkenin bugününü de olumsuz etkilemektedir.

Ürdün'ün iki önemli bölgesi olan Batı ve Doğu Şeria arasında; ekonomik, toplumsal, kültürel ve politik farklılıklar, geçmişten gelen özelliklere, yaşanmışlıklara dayanmaktadır. Batı Şeria ve Doğu Şeria'da oturanlar Ürdün kökenli ve Filistin kökenli olarak ayrılmışlardır. Bu ayrışma İsrail ile yapılan savaştan ve İsrail'in devlet olarak kurulmasından sonraki gelişmelerden kaynaklanmıştır. Söz konusu bölgelerin geçmişten gelen özellikleri günümüz Ürdün'üne yansımaktadır.

1.2. Ürdün'ün Stratejik Özellikleri

Ürdün, Ortadoğu'da Batılı devletler ile en dostane ilişkiler kuran, bölgenin stratejik bakımdan en önemli ülkelerindendir. Ürdün'ün stratejik önemini, Irak, Suudi Arabistan, Suriye, İsrail ve İran'a coğrafi yakınlığı, İsrail ve Filistin'in durumu ve ABD ile kurduğu yakın ilişkiler artırmaktadır. Ülkenin konumuna, bölge ve bölge dışı ülkeler stratejik değer yüklemektedir.

Komşuları arasındaki konumu, stratejik bakımdan Ürdün'ü önemli kılarken, bu konum aynı zamanda düşman devletler arasındaki ilişkiler bakımından ülkeyi saldırılara açık hale de getirmiştir. Bu durum ülke için bir tehdit unsuru olmaktadır (Sharp, 2011: 2).

Ürdün'ü önemli kılan bir diğer unsur da Ortadoğu'dur. Ortadoğu Bölgesi, tarih boyunca savaşa varan birçok çatışmanın yaşandığı bir bölgedir. Büyük güçler uzun yıllar boyunca, bölgede üstünlük kurma adına, birbiri ile rekabet etmiştir. Bu rekabete, bölgesel aktörlerin çıkarları da eklenince, sorunlar daha girift bir hal almıştır. Zaman içinde bölgede yaşanan sorunlar, halklar ve devletler arasında derin ayrılıklara, düşmanlıklara yol açmıştır. Ortadoğu Bölgesi'nde suni çizilen sınırlardan kaynaklanan sorunlar, başta petrol olmak üzere; doğal kaynaklar üzerinden yaşanan rekabet ve mezhep çatışmaları, Ürdün'ün bölgesel önemini artırmaktadır.

Ülkenin demografik özelliği Ürdün'le ilgili diğer bir önemli husustur. Nüfusun % 60'ının Filistinli olması, Ürdün'ü İsrail ve stratejik ortağı olan ABD için önemli hale getirmektedir (Ayhan, 2010: 49). Filistin kökenli nüfus, İsrail'in çıkarlarını etkilemektedir. İsraili bazı kesimler Ürdün'ü Filistin Devleti'nin kurulması gereken yer olarak kabul etmektedir. Bu durum sadece İsrail'i değil, aynı zamanda stratejik ortağı olan ABD'yi ve Ürdün'ü de ilgilendirmektedir.

Ürdün neredeyse mülteciler ülkesi gibidir. Yakın zamanda Iraklılar ve Filistinliler için bir güvenli sığınma yeri olan Ürdün, Arap Baharı ile birlikte Suriye'den de mülteci kabul edilmiştir. Dolayısıyla ülke, bölgede insani ve stratejik bir aktör olarak uluslararası değerlerin korunmasına ve geliştirilmesine destek vermektedir.

Ürdün, Birleşmiş Milletler (BM) barışı koruma operasyonlarına katkı yapmıştır. Çok sayıda barışı koruma operasyonuna bu amaçla aktif askeri ve lojistik destek vermektedir. Uluslararası terörizme karşı mücadelesi, ülkenin stratejik önemini artırmaktadır. Bu yöndeki beklentiler, Ürdün dış politikasına da yansımaktadır.

Ürdün, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası, Usame bin Ladin ve terörist örgütlerle bağlantıları olanların bankacılık işlemlerini yasaklamış, 2001 Afganistan müdahalesi ve 2003 "Irak'a Özgürlük Operasyonu"nda, ABD'ye tıbbi yardım yaparak-sahra hastaneleri kurmuş ve mayın temizleme üniteleri göndermiştir. Ayrıca yeni kurulan Irak asker ve polis güçlerinin, eğitime destek vermiştir. Tüm bunların sonucu olarak, 9 Kasım 2005'te olduğu gibi, çeşitli defalar, el-Kaide terör örgütünün hedefinde kalmıştır (Parados, 2006: 3).

Ürdün, doğusunda Sünni-Şii tansiyonunun yükseldiği Irak'ın, Batı sınırında da İsrail-Filistin çatışmalarının hiç durmadığı İsrail ve Filistin'in bulunması nedeniyle "zor bir yerde" bulunmaktadır. Ayrıca, Ürdün Nehri'nin doğu yakasında yaşayanlarla Filistin kökenli Ürdünlüler arasındaki tansiyon da Ürdün'ün konumunu zorlaştırmaktadır (Hamed, 2012). Benzer şekilde, Arap Baharı'nı sığağı sığağına yaşamakta olan Suriye'ye ve diğer Arap ülkelerine komşu olması, Ürdün'ün stratejik önemini artırmaktadır.

1.3. Rejim Güvenliği ve Kral

Ürdün dış politikasında rejim güvenliği öncelikli amaçlardan iken, rejimin en önemli aktörü ise Kral'dır. Kral'ın tercihleri dış politikanın ana eksenini oluşturmaktadır. Ancak, Arap Baharı sonrasında rejimin güvenliğine ve Kral'ın konumu ile yetkilerine dair endişeler, eleştiriler artmıştır. Bu yöndeki değişim, Ürdün'ün geleceğine dair önemli bir belirsizlik ve tehdit unsurudur.

Ürdün dış politikasında rejim güvenliğinin sağlanması amacıyla, bir dizi girişim başlatılmıştır. Bunlar; ekonomik ve politik liberalleşme, reform çabaları, toplumsal entegrasyonun sağlanması gibi girişimlerdir. Bu unsurlardan bir kısmı, çalışmanın sonraki bölümlerinde inceleneceği için burada sadece bir etki unsuru olarak ifade edilmektedir. Rejim güvenliğinin sağlanması, anayasal monarşi ile yönetilen Ürdün'ün iç ve dış politikasının temel hedeflerindedir. Ürdün'de 1989'dan beri rejim güvenliği endeksli liberalleşme eğilimi vardır. Rejim güvenliği için bir taraftan toplumun bazı kesimleriyle yakın ilişki kurulurken, diğer taraftan toplumun bazı kesimleri de kontrol altında tutulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, bölgesel ve küresel aktörlerle dostane ilişkiler kurularak, onların rejime desteği de alınmaya çalışılmaktadır. Ürdün dış politikasında rejimin güvenliğine dair belirsizlikler endişeye neden olmakta ve bu durum ülkenin geleceğine dair bir tehdit unsuruna dönüşmektedir.

Ürdün dış politikasının en önemli aktörü kraldır. Bu bağlamda, Kral ve diğer yöneticiler, yurt dışına geziler düzenlenmekte, diğer ülke yetkilileri Ürdün'e davet edilerek; ekonomik, sosyal ve politik ilişkiler kurulmaktadır.

Ürdün Kral'ı, anayasa tarafından kendisine verilen üstün yetkileri kullanarak, Başbakan ve Bakanları atama ve görevden alma yetkisine sahiptir. Kral, 12 yıllık iktidarı döneminde, 26 Nisan 2012'de istifa eden Awn Şevket Al-Hasan Hükümeti de dahil olmak üzere, dokuz hükümeti görevden almıştır. Zayıf parlamenter demokrasiye sahip olan Ürdün'de, en son 1 Ekim 2011'de değiştirilen 1952 Anayasa'sı ile geniş yetkilere sahip olan kral, özel olarak korunmuş ve iki meclisli sistemde, meclislerden de üstün yetkilere sahip kılınmıştır. 55 kişilik senato üyelerini atama ve parlamentoyu bile feshetme yetkisi olan Kral'ın, aynı zamanda yasama organı başkanını, başbakanı, 12 ilin valisini, ordu komutanlarını ve üst düzey hakimleri atama yetkisinin olması ve yaptığı tüm işlemlerden de sorumluluğunun bulunmaması, Kral'ı sistem içinde "tek adam" yapmıştır.

2011 yılı Ocak ayında başlayan Arap Baharı kaynaklı toplumsal hareketler, ülkenin geleceğine dair belirsizlik taşıması nedeniyle, rejim güvenliği için bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmektedir. Ancak rejimin toplumsal olaylara tepkisi, diğer Arap Baharı ülkelerinden farklı olarak, daha yumuşaktır. Bununla birlikte gösterilerin 2012 yılında da devam ettiği görülmektedir.

Ocak 2011'de Başkent Amman'da ve diğer birçok şehirde ilk kez Kral'ın iktidarına karşı gösteriler düzenlenmiştir. Söz konusu gösterilerde, Kral'ın doğrudan eleştirilmesi yasaklandığı için hükümet ve icraatları sıklıkla eleştirilmektedir (Hamed, 2012). Sivil toplumun gelişmediği bir ülke olan Ürdün'de, muhalefetin hedefinde Kraliyet değil hükümetler vardır. Bedevi aşiretler krallığın "sadık" unsurlarının başında gelmektedir. Ancak bazı bedevi aşiretler, Müslüman Kardeşler'e (MK) destek vererek, Kral'a muhalefet etmektedir. Buna karşın, Kral lehinde yapılan birçok gösteri yürüyüşü, Kral'ı destekleyen bir toplumsal tabanın varlığını da göstermektedir.

Kral Abdullah, kentli liberaller ve İslamcılar tarafından, ülkenin ekonomik ve politik sisteminin değiştirilmesi yönünde, uzun zamandan beri eleştirilmektedir. Fakat 2012'den itibaren protesto eylemlerinin mekanı değişmeye başlamış, Kral'ın en çok destekçisinin olduğu kırsal alanlarda protestolar yapılmaya başlanmıştır (Hamed, 2012).

Amman yönetimi, rejim güvenliği için tedbirler almasına rağmen, bunu tam olarak sağlayabilmiş değildir. Politik sistemin istikrarsız yapısı, krala ve hükümete yönelik muhalefet ile ülkenin kırılğan yapısı, Ürdün'ün geleceğini belirsizleştirmekte ve ülkeyi iç ve dış tehditlere açık hale getirmektedir.

2. İç Politikadaki Belirsizlikler ve Tehdit Durumu

2.1. Ulus İnşa Süreci, Reformlar ve Açmazları

Ürdün'ün uzun bir "bağımsızlık krizi listesi" vardır. Bunlar; gizli bir vatandaşlık garantisi, başarısız bir merkezi otorite, güce başvurma, kabilecilik ve azınlık sorunu, dengesiz seçim ajandası, dış politikada kendini gösteren başarısız ulusal kimlik ve tutarlı bir politik yapının yokluğu gibi unsurlardır (Bacık, 2008: 143).

Söz konusu liste unsurları Ürdün'de ulus inşa sorununun birer parçası olarak değerlendirilebilir. Çalışmanın bu kısmında, ulus inşa süreci endeksli kimlik politikalarına ve reform çalışmalarına yer verilecektir.

Ürdün geleceğinin en önemli belirsizlik ve tehdit alanlarından birini ulus inşa süreci oluşturmaktadır. Ülkede ulus inşa süreci henüz tamamlanmamıştır. Sürece ait kırılğan ve belirsizlikler, Ürdün dış politikasına olumsuz yansımaktadır. Bu nedenle Ürdün yönetimi, ulus

inşa süreciyle ilgili olarak bir dizi kimlik politikası izlemektedir. Ürdün'ün iç ve dış politikalarına yansıyan kimlik politikaları, Ürdün yönetiminin öncelikleri arasındadır. Kimlik sorunsalı, Ürdün yönetimi tarafından bir belirsizlik ve tehdit unsuru olarak değerlendirilmekte; hem Filistinli hem de Iraklı göçmenler bu sorunun bir parçası olarak algılanmaktadır.

Ürdün'ün Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ü kaybettiği 1967 Savaşı, FKÖ ile ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaş sonunda Ürdün'e göç eden kitleler, Ürdün iç siyasetinde krize neden olmuştur. Bu durum Kara Eylül olarak isimlendirilen iç savaşın yaşanmasına neden olmuş ve sonuçta binlerce Filistinlinin yaşamını kaybetmesine yol açmıştır (Armağan, 2006: 43-44). Ürdün'e, söz konusu savaş sonrası göç etmek zorunda bırakılan Filistinliler, Ürdün kimlik politikalarının bir öznesi haline dönüşmüştür.

Filistinliler, etnik ve dini bakımdan Ürdün halkı ile aynı özelliklere sahiptir. Her iki ülke halkı da Sünni mezhebini tercih etmiştir. Filistinliler, nüfus sayısında çoğunluğa ve Ürdünlüler ile birçok noktada aynı niteliklere sahip olmalarına rağmen, toplum içinde bir azınlık olarak değerlendirilmekte ve azınlık psikolojisiyle hareket etmektedirler.

Filistin kökenli Ürdünlüler, siyasete girmek istedikleri zaman, göz önünde olmaktan korkarak; kökenlerini saklama eğiliminde olmaktadır. 2011 yılı eylemlerinin sadece bir tanesinde, Filistin kökenli Ürdünlülerin başı çekmesi söz konusu çekingenliğin ne kadar ileri aşamada olduğunu göstermektedir (International Crisis Group, 2012: 5).

Büyük bir göçmen nüfusa sahip olan Ürdün, varlığını, süreklilik ve istikrarını sağlamak üzere, iç politik gelişmeleri hassas bir şekilde nazara alarak dış politika geliştirmektedir. Temelde Filistin kökenlilerin tam entegrasyonunun sağlanmadığını gören Amman yönetimi, bir takım kimlik politikaları izleyerek, ulus inşa sürecini tamamlamak istemektedir.

Aşırı sağcı İsraililer ile Milliyetçi Filistinlilere göre, “Ürdün, Filistin'dir” ya da “Ürdün, Filistin olmalıdır (Alon, 2007: 3). Bu düşünce ise genelin benimsediği bir düşünce olmaktan uzaktır. “Önce Ürdün-Jordan First” söylemi, Kral Abdullah tarafından Kasım 2002'de, hem ulus inşanın sağlanması, hem de İsrail muhalefetine dayanan söylemin boşa çıkarılması amacıyla ortaya atılmıştır. Bu kavram, modern demokratik devlet kavramını yücelten ve bir slogandan öte, Ürdün'ü inşa eden ve büyüten; vatandaşlar arasındaki aidiyet duygusunu geliştiren bir eylem planı olarak düşünülmüştür (Jordan First, 2011).

1970'lerde Likud Partisi'nin retoriği olan “Ürdün Filistin'dir” tezini zayıflatmak, Ürdün'ün alternatif bir vatan (al-watan al-badil) olarak algılanmaktan çıkarılması için, ulus üstü Arapçı ve İslami söylemlerden sıyrılarak, yerli (Doğu Şeria ya da Doğu Yakalı-East Bank) teritoryal bir Ürdünlü kimliğine ihtiyaç duyulmuş ve Doğu Yakası toprağına aidiyet duyan “Yerli Ürdünlü” kimliğinin oluşturulması hedeflenmiştir (Köprülü, 2011a: 48). Temmuz 2006'da, Kral Abdullah tarafından, benzeri bir söylem, “Hepimiz Ürdünlüyüz-We are All Jordan” şeklinde dile getirilmiştir. Bu söylem de ulus inşa amacına yönelik ortaya atılan bir söylemdir. Söz konusu söylem, kökenleri Ürdün Nehri'nin doğusu olan Doğu Şerialılar ile tarihi Filistin'deki Filistin Kökenli Batı Ürdünlülerin entegrasyonunu amaçlamaktadır. Bu iki kesim arasında, uzun yıllardan beri var olan tansiyonun düşürülmesi de hedeflenmiştir (Ryan, 2010).

Ürdün'ün ana seçim bölgesi Doğu Şeria'dır. Bu bölgenin seçmenleri, nüfusun çoğunluğunu oluşturan, kabileler ve Filistinlilerdir. Doğu Şerialılar, ülkenin eski halkıdır. Bunlar güvenlik güçleri başta olmak üzere, memuriyette görev alırlarken, Filistinliler özel sektörde çalışmaktadır (Hamed, 2012). Rejim güvenliği bakımından devlet memurluğu için Doğu Şerialılar tercih edilmektedir. Ancak bu tutum, Batı Şerialıların ötekileştirilmesi sonucunu doğurduğu için ulus inşa sürecine zarar vermektedir.

Ürdün'de Doğu Şerialılar gibi rejime yakın olanların ödüllendirilmesi, diğerlerin dışlanması tutumunun tek örneği devlette görev almak değildir. Bir diğer örnek seçim kanunudur. Milletvekili çıkaracak bölgeler, nüfusa göre belirlenmemektedir. Rejime yakın olduğu kabul edilen yerlerden, daha fazla milletvekili çıkmasına yönelik bir seçim kanunu mevcuttur. Kral'a yakın Majali ailesinin milletvekillerinin neredeyse yarısını çıkarması bu eleştirilere haklılık katmakta ve Doğu Şeria'nın kayırıldığını göstermektedir.

Ürdün ulus inşa sorununun tarihsel köklerinin olduğundan da bahsetmek mümkündür. Kara Eylül olarak adlandırılan olay entegrasyona dair olumsuz etkiler bırakmıştır. 1970'de, Arafat'ın El Fetih Örgütü ile Kral Hüseyin'in kuvvetleri arasında "Kara Eylül" olarak anılan ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ), Ürdün'den çıkarılması için yapılan iç savaş sonucunda, FKÖ, Ürdün'den çıkarılmıştır. Kara Eylül daha sonra el-Fetih içinde kurulan bir silahlı grubun adı olmuştur. Örgüt lideri Muhammed Ude'nin 3 Temmuz 2010 günü hayatını kaybetmesi ve Suriye'de defnedilmesi, Ürdün ve Filistin'in geçmişte yaşadığı çatışmayı kamuoyuna bir daha hatırlatmıştır (Atmaca, 2010). Geçmişe dair bu türden yaşananlar, iki toplum arasında zaman içinde güvensizlik doğurmakta, daha önemlisi Ürdün'de bulunan Filistinlilerin Ürdün'e zorlaştırmaktadır.

Ürdün ulus inşasının bir diğer temel uyum sorunu, devlet kurumları ile ulus arasındaki ilişkidir. Bu ilişkinin uyumlu olmaması da geleceğe dair bir diğer risk faktörüdür. Geçen son on yılda (2002-2012) Ürdün'de parlamento, devlet kurumları ve Ürdün halkı arasındaki ilişki, artan bir şekilde geri gitmiştir. 2007 ve 2010 yılı seçimleri de bunu doğrulamaktadır. Bu seçim sonuçları, parlamentonun hükümet üzerindeki kontrolünü kaybettiğini göstermiştir. Gazetelerde, caddelerde hükümete yönelik eleştiriler artmış, parlamentoya duyulan güveni azalmıştır (Barrari and Satkowski, 2012: 46).

Ürdün'de devletin ekonomiden çekilmeye başlaması ve sosyal yardımları azaltması da ulus inşa önünde bir açmaz olarak durmaktadır. Büyük oranda Filistinli eğitimli işgücüne bağlı bir büyüme stratejisi izleyen Ürdün, Filistin kökenli nüfusun politik olarak sistemden dışlanmasıyla bir meşruiyet krizine girmiştir (Kaya, 2011).

Ürdün'de ulus inşasını sağlamak üzere, bir takım girişimler ve reform çabaları söz konusudur. Bu nedenle sürecin zorluklarının, açmazlarının ve aktörlerinin anlaşılması bakımından bu reform girişimlerinin incelenmesinde yarar bulunmaktadır.

Anayasa mahkemesinin kurulması, seçimlerde kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması, yeni seçim yasasının yapılması ve yolsuzluğun önlenmesi gibi girişimler ile 2005'teki Ulusal Ajanda ilanı ve 2006'daki "We ara All Jordan Initiative-Hepimiz Ürdünlüyüz Girişimi" ulusal entegrasyonun sağlanması amacıyla ortaya atılmış reform çabalarıdır (Muasher, 2011: 7-15). Bu bağlamda olmak üzere, önemli çabalardan bir diğeri de "Amman Bildirisi"dir. Dinler ve kültürler arasında hoşgörüyü güçlendirmeyi öneren Amman Bildirisi'nde (Amman Message-2004), İslam'ın doğru anlaşılması gerektiğine, İslam'ın tüm insanlığa yönelik mesajlarına, şiddeti yasaklamasına, insan hayatının kutsallığına, ırk ve din ayrımı yapmadan insanlara saygıya önem verilmesine vurgu yapılmıştır (The Amman Message, 2011). Ürdün yönetimi, Amman Bildirisi'nde geçtiği üzere, radikal İslami oluşumları engellemek, insan hakları ve demokrasi ile uyumlu ılımlı İslam anlayışını güçlendirmek istemektedir (Savunma Sanayii Müsteşarlığı, 2008, 6).

Bütün bu projelerdeki temel amaç, ulusal kimliği güçlendirmektir. Ülkedeki mültecileri, rejiminin geleceği için tehdit gören Amman yönetimi, bu tehdidi ortadan

kaldırmak için ulusal birliği güçlendirmeye, çeşitli girişimlerle toplumsal dönüşümü sağlamaya çalışmaktadır. Ürdün ulus inşa sürecinin bir diğer önemli reform aracı olarak düşünülen girişim, Ulusal Ajanda ilanında (2005). Kral tarafından duyurulan ve 2007-2017 arasında kapsayan Ulusal Ajanda ile liberalizasyon çalışmalarının dönüşüm hedefleri ve uygulama esasları ortaya konmuştur.

Ulusal Ajanda, Ürdün'ün kalkınma ve büyümesi için bir ana reform planı olarak kabul edilmiş ve bazı temel alanlarda girişim başlatılmıştır. Bu alanlar; hükümet-politikalar, temel haklar ve özgürlükler, hizmetler-alt yapı ve ekonomik sektör alanlarıdır (National Agenda, 2012).

Ekonomik ve politik reform, Ürdün için önemli konulardandır. Gerek halkı, gerekse uluslararası toplum, Ürdün'ün reformları gerçekleştirmesi gerektiğine inanmaktadır. Ülkede reformların gerekliliği aşikar olmakla beraber, yapılabirliği konusunda ciddi tereddütler söz konusudur. 1989'dan bu yana yapılan reformlarla, sistemde köklü dönüşüm sağlanamamıştır. Reformların istenen ya da beklenen hızla gerçekleşmemesinin nedenlerini değerlendiren analizlerin bir kısmı, reformların gerçekten istenmediği üzerinde yoğunlaşırken, diğer bir kısmı ise reform yapılmak istendiği, Kral'ın reformlar konusunda samimi olduğu, ancak reformların önünde engellerin bulunduğu noktasında yoğunlaşmaktadır.

Barari'ye (2011) göre, Kral Abdullah'ın, reformların gerçekleştirilmesini istediğinin aleyhine reformların yapılmasını istemeyen bir elit kesim vardır. Bu elit kesim, "rantları dolayısıyla" reformların yapılmasına direnç göstermektedir. Geleneksel rantiyeci kesim, hem hükümetlerde hem de parlamentolarda yer alarak reformların yapılmasını engellemektedir.

Kral Abdullah, 2011 yılında, reformları gerçekleştirmesi için başbakan değişimleri yapmıştır. Arap Baharı'nın başlaması sonrasında, 2012 yılı Nisan ayına kadarki on altı aylık sürede, dört başbakan değişimi yapılmıştır. Ancak muhalif gruplar, başbakan değişimlerinin çözüm olmayacağını ifade etmişlerdir.

Ürdün'ün 1921'de kurulmasından sonra, iktidara gelen dört Haşimi Kral'ı, 70 defa başbakan değişikliği yapmıştır. Getirilen başbakanların sivil olmaması nedeniyle yapılan değişimler de başarılı olamamıştır (Economist, 2011). Ürdün Kralı Abdullah, yaptığı açıklamada, politik reformun önemli, ancak ekonomik reformun zaruri olduğunu dile getirmiştir. Kral Abdullah'a göre, Arap Baharı'nın başlangıç nedeni, politik değil ekonomiktir ve temelinde de fakirlik ve işsizlik vardır (Washington Post, 2011).

Arap Baharı, Ürdün'ün geleceğine dair belirsizlikleri artıran bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır. Arap Baharı, ulus inşa sürecini ya güçlendirecek ya da zayıflatacaktır. Sonucun nasıl olacağı ise sürecin işleyişine bağlıdır. Arap Baharı ile reform çalışmaları hızlanmış, ulus inşa süreci bakımından önemli bir aşamaya geçilmiştir.

Ürdün Kralı Abdullah, Şubat 2012'de yaptığı açıklamada, kendi kendine dönüşüm, gittikçe artan şekilde reform, adil parlamento seçimleri, en geniş temsili içerecek kanunların yapılması, politik partilere dayalı parlamentor sistem ve parlamentodan oluşturulan hükümet sözü vermiştir (Hamed, 2012).

Ürdün'ün geleceğinin reform yapmaktan geçtiği; belirsizlikler ve tehdit algılamalarının ancak reformlarla ortadan kaldırılabilirliği söylenebilir. Ancak, reform sürecinde kayda değer ilerleme kaydedilmemiş olması, bu konudaki iyimser beklentileri zayıflatmaktadır. Aktörlerin sürece ait tutumu ile rejimin kronikleşmiş antidemokratik yapısı, sorunun açmazlarına işaret etmektedir. Bu nedenle, ulus inşa sürecinden beklenenlerin elde edilmesi oldukça zor görünmektedir.

2.2. Muhalif Hareketler ve Arap Baharı

Ürdün dış politikası ve geleceğini etkileyen önemli bir unsur da muhalif gruplar ile eylemleridir. Muhalif grupların tutumu, Ürdün'ün geleceğine dair belirsizlik ve tehdit kaynaklarından biridir. Ürdün'de Arap Baharı'nın etkisi 2011 yılı Ocak ayından itibaren başlamıştır. Ürdün'deki muhalif hareketler ya da muhalif gruplar, Ürdün'ün geleceğine dair belirsizliği artırmakta ve zaman zaman bir tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Bu nedenle, izlenen iç ve dış politik tutumun saptanmasında, muhalefet grupları ile eylemleri hesaba katılmaktadır.

Ürdün, politik yaşamının en aktif muhalefet grubu Müslüman Kardeşler'dir (MK). Ülkedeki diğer önemli muhalefet grupları olan, sol muhalefet ile Arap milliyetçiliği muhalefeti, MK kadar etkin değildir. MK hareketi partileşerek politik hayata aktif şekilde katılmıştır.

1945'te kurulan Ürdün MK'si, siyasi partilerin yasaklı olduğu dönemde; sosyal faaliyetler ve eğitime verdiği önemle, geniş bir kitle desteği sağlamıştır. MK, siyasi parti faaliyetlerinin serbest bırakılması sonrasında, diğer partilerden avantajlı bir durumda olmuştur (Turan, 2010: 50). Amman yönetimi, MK'nin siyasal hayatta rol almasını istemektedir. Ancak bu isteğin, MK'nin, Filistin milliyetçiliğini, pan-Arap milliyetçiliğini ve radikal İslami söylem ve hareketleri dengeleyebileceği düşüncesine dayandığı söylenebilir.

MK, Ürdün rejimini İslami değerlere yeterince uymamakla suçlamakta ve hükümeti ekonomik darboğaz ve kötü yönetim gerekçesiyle eleştirmektedir (Kaya, 2011). MK ve İslami Hareket Cephesi, Amman yönetimini, Batı ile olan yakın ilişkileri nedeni ile de eleştirmektedir (Brumberg, 2010: 30).

MK'nin siyasi kolu, İslami Hareket Cephesi (Islamic Action Front-İHC) adıyla 1992'den beri politik hayatta rol üstlenmektedir. İHC, Ürdün yönetiminin seçim tutumunun demokratik olmadığı gerekçesiyle, 1997 ve 2010 genel seçimlerini, boykot etmiştir. İHC, Ürdün'ün ana muhalefet partisi olup, Filistin kökenli Ürdünlülerin kendilerini rahatça ifade edebildikleri bir ortam sunmaktadır. Filistin kökenli Ürdünlüler, Amman yönetimini, İsrail ile olan dostane ilişkileri nedeniyle de toplumun geri kalanına göre daha sert eleştirmektedir. Bu tür eleştirilere, İHC de katılmaktadır.

Ürdün, İHC'nin, MK ile bağlantılı olup da politik faaliyetlerine izin verilen tek Ortadoğu ülkesidir. Bu durum, İHC'nin sisteme eklenerek günümüze kadar geldiğini göstermektedir. İHC, 1994'te İsrail ile imzalanan barış anlaşması hariç, rejime sert muhalefet göstermemiştir. İHC, zaman zaman seçim boykotları yapsa da bunlar sistem içindeki tutumlardır. Arap Baharı'nda İHC'nin rejim değişikliği değil, reform talep etmesi de bu iddiayı doğrular niteliktedir. Dolayısıyla İHC, zaman içinde muhalefetini sertleştirirse de, bu sertlik, rejimin kırmızı çizgilerini zorlar bir aşamaya gelmemiştir.

Ürdün yönetimine muhalif hareketlerden bir diğeri de Arap milliyetçiliğidir. Nasırcı ve Baasçı gruplar, Arap milliyetçiliğini savunmaktadır. Nasır'ın emperyalizm karşıtı politikaları, emperyalist güçlerle yakın ilişkilerini sürdüren ülkeler tarafından bir tehdit olarak algılanmıştır. Baasçı gruplar ise daha çok, buldukları ülkelerin iç sorunlarına odaklanmalarına rağmen, Arap Birliği'ni hedefleri arasında göstermiş ve bu doğrultuda farklı ülkelerde, aynı amacı paylaşan gruplarla işbirliği yapmayı tercih etmiştir (Turan, 2010: 49). Ancak her iki hareketin de günümüzde zayıfladığını ve Ürdün iç politikasını büyük oranda etkileme kapasitesine sahip olmadıklarını vurgulamak gerekir.

Ürdün toplumsal ve siyasal hayatının diğer bir önemli unsuru, Filistinli mültecilerdir. Filistinliler toplumun en kalabalık kesimidir. Filistinli mültecilerin en fazla yaşadığı ve aynı zamanda diğer ülkelere göre en fazla siyasal ve sosyal haklara sahip olduğu ülke Ürdün'dür. Ancak bu durum Ürdün Filistinlilerinin sorunu olmadığını elbette göstermemektedir.

Ürdün'de on resmi, üç resmi olmayan mülteci kampında, yaklaşık 1 milyon 900 bin Filistinli yaşamaktadır. Filistinliler vatandaşlık haklarına sahip olmakla beraber, gelecekte bu hakların devamı bakımından endişelidirler. Örneğin, Filistin karşıtı olarak bilinen zamanın İçişleri Bakanı Nayif el-Kadi'nın, "İsrail'in Ürdün'ü bir Filistin devletine dönüştürme çabasının önüne geçmek" iddiasıyla "bazı Filistinlilerin vatandaşlıktan çıkarılacağını" söylemesi, Filistinlilerin endişelerine haklılık kazandırmıştır (Atmaca, 2010).

Ürdün politikasının önemli ayaklarından bir diğerini Hamas ile ilişkiler oluşturmaktadır. Ürdün yönetimi, Hamas'ı rejimin geleceği için bir tehdit olarak gördüğünden mesafeli durmakta ve İHC'nin de Hamas ile ilişkilerine mesafe koymasını istemektedir. Aynı durum, MK için de geçerlidir (Atmaca, 2010). Ürdün, Hamas'ı söz konusu tehdit algılamasının sonucu olarak 1999 da topraklarından çıkarmıştır.

Ürdün yönetimi, ülkedeki Filistinliler, Hamas ve İsrail ile ilişkileri nedeniyle sorunlar yaşamaktadır. Bu ilişkilerin mevcut ve geçmişteki hali, Ürdün için bir belirsizlik ve zaman zaman da tehdit durumunu ifade etmektedir.

İsrail gazetelerinden Haaretz'de yer alan bir makalede, Ürdün'ün içinde bulunduğu durum bir "ikilem" olarak nitelendirilmektedir. Buna göre, Ürdün Kralı, ABD-Mısır ve Suriye-Hamas eksenleri arasında kalmış durumdadır. Makalede, Ürdün Kralı'nın Hamas ile kurduğu dolaylı ilişkiyi kesmesi, Suriye ve Katar'ı kızdırırken, Washington ve Kahire yönetimlerini memnun etmektedir yorumu yapılmaktadır (Bar'el, 2010).

Ürdün'ün önemli muhalif hareketlerinden birini de, Ulusal Reform Cephesi (The National Front for Reform-URC) oluşturmaktadır. İHC'nin de katılımcısı olduğu ve başına eski başbakanlardan (1984-85) Ahmad Obediat'ın getirildiği URC, sağ ve sol eğilimli partiler ile kadın hareketleri ve sendikacılardan meydana gelen bir şemsiye hareket görünümündedir.

Arap Baharı sonrasında en önemli muhalefet hareketlerinden biri olan, URC'nin oluşturulma gerekçesi, anayasa değişikliği, hükümetin hesap verebilirliği, yolsuzlukla mücadele, yeni ekonomik politikalar, güvenlik kurumlarının görevlerinin yeniden tanımlanması, yargısal reformlar, basın özgürlüğü ve eğitim sisteminin düzeltilmesi gibi bir takım amaçlardır.

URC, İslami Hareket Cephesi, Ürdün Komünist Partisi, Ürdün Demokratik Popüler Birlik Partisi (the Jordanian Democratic Popular Unity Party-Wihda), ülkenin iki Baasçı grubu, Ürdün Demokratik Halk Partisi (the Jordanian People's Democratic Party-Hashed), Ulusal Parti (the Nation Party), Sosyal Sol Hareket (the Social Left Movement) ve Ürdünlü Kadınlar Sendikası'ndan (the Jordanian Women's Union) oluşmuştur (Kheetan, 2012).

Ürdün'de reform yapılmasını isteyen önemli bir diğer aktör de Jayeen Hareketi'dir. Jayeen Hareketi, hükümet karşıtı eylemlere aktif destek vermiştir. Jayeen Hareketi, 1952 yılındaki anayasal düzene geçilmesini, Kral'ın parlamentoyu feshetme yetkisinin kaldırılmasını, parlamento üyelerinin halk tarafından 4 yıllığına seçilmesini savunulmaktadır. Hareketin sözcüsü Mohammad Sneid, anayasal monarşi için taleplerin gözden geçirilmesi gerektiğini, 1952 Anayasası'nda öngörülen şekliyle parlamenter demokrasiye geçilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Ersan, 2012).

Ürdün rejimine yönelik eleştiriler, sadece dini gruplardan değil, aynı zamanda eski bürokratlardan, sendikacılardan, sağ ve sol muhalefetten de gelmektedir. Bir grup bürokrat ve

sendikacının Kral'a mektup yazarak eleştirilerde bulunması buna bir örnek olarak gösterilebilir.

Ürdünlü emekli general ve onları izleyen bir grup öğretmen, akademisyen ve sendikacı, Kral Abdullah'a bir mektup göndermiş, Kral Abdullah'ı, Filistin kökenlileri, aşiretleri ve MK'ı önemseyen gerekçesiyle eleştirmiştir. Söz konusu kişiler, Filistin kökenlilerin Ürdün'ü işgal ettiğini, çok sayıda Filistinlinin (West Bank-Batı Şeria) devlette görev aldığını, Ürdün Hükümeti'nin Filistinli olduğunu, ekonomik yatırım politikalarının ülkeyi ayrıştırdığını, zengin ve fakir arasındaki farkın arttığını, ülkede her alanda İsrail ve Amerikan etkisinin hissedildiğini ileri sürerek eleştirilerini sürdürmüştür (Fisk, 2010).

Ürdün'deki muhalif grupların eylemleri bakımından Arap Baharı kaynaklı eylemlerden bahsetmekte de yarar vardır. Bu eylemler Ürdün muhalefetinin anlaşılması bakımından yararlı ipuçları taşımaktadır.

Arap Baharı, 2011 Ocak ayında başlamış olsa da, ülkede daha önceden de bazı protestoların yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu protestoların yayılarak devam etmesi, Ürdün'de muhalif hareketlerin kitlesel hale dönüşebileceğinin birer ipucu olarak değerlendirilebilir. 2009'da Akabe Limanı işçilerinin eylemleriyle, 2010'da askerlerin emekli olduktan sonraki muhalefeti bu tür bir duruma bir örnek olabilir. Bir su pompası operatörü olan Mohamed al-Snaid'in kadrolu işinden atılması üzerine, Dhiban'da toplanan işçiler, kötü çalışma koşullarını protesto etmiştir. Protestolar, diğer işçilerin katılması ile bir hafta sonra, diğer şehirlere de yayılmıştır (Fahim, 2011).

Ancak Arap Baharı kaynaklı eylemler, 2012 yılında da sona ermeden devam etmektedir. Amman'da 25 Mart 2011'de yapılan gösteride, reform taraftarları ile rejim taraftarları çatışmıştır. Göstericiler, başbakanın halk oylamasıyla seçilmesini, yolsuzluklara son verilmesini ve % 13'lere varan işsizlik sorununun çözülmesini istemiştir (Gavlak, 2011). Güvenlik güçleri, göstericilere karşı sopa ve tazyikli su kullanmış, bunun sonucunda çok sayıda gösterici yaralanmış, bir gösterici de kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetmiştir (BBC, 2011).

Ürdün'ün sistematik olarak dışlanmış ve rejim tutumundan hoşnutsuz çoğunluk olan Filistinliler, Arap Baharı'na katılmamıştır. Rejime yönelik en önemli eleştiriler, MK'den gelirken, MK içinde Filistinlilerin sayısı az, Kral'a bağlılıklarıyla bilinen bedeviler ise çoğunluktadır (Zahran, 2012). Arap Baharı eylemleri, Ürdün'de halk ve devlet kaynaşmasının olmadığını, halkın devlet kurumlarına güvenmediğini göstermiştir (Barrari and Satkowski, 2012: 43 ve 51). Gerek bu durum, gerekse diğer muhalif hareketler ile Arap Baharı Ürdün'ün geleceğine dair önemli bir belirsizlik ve tehdit unsuru niteliğindedir.

2.3. Ürdün Ekonomisi

Ürdün ekonomisi genel olarak dış yardımlara, yurt dışında çalışan Ürdünlülerin döviz gelirlerine ve hizmet sektöründen elde edilen gelirlere dayanmaktadır. Ekonomisindeki kaynak kıtlığı ve dış açıktan kaynaklanan belirsizlikler, Ürdün'ün geleceği için bir tehdit olarak değerlendirilmektedir. Ürdün yönetimi bu nedenle, ekonomik belirsizliklerin ortadan kaldırmasına ve dışa bağımlılığın azaltılmasına yönelik politikalar izlemektedir.

Su kaynakları bakımından dünyanın en kıt kaynaklarına sahip olan ülke, petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynakları bakımından dışa bağımlıdır. Ürdün, petrol ithalatını, Suudi

Arabistan ve Irak'tan, doğal gaz ithalatını ise Mısır'dan yapmaktadır (U.S. Department of State, 2012).

Ürdün, enerji ihtiyacının % 95'ini ithalat yoluyla karşılamaktadır. Dış ticaret ve bütçe açığının kapatılmasında, dış yardımlar, turizm, yatırımlar ve yurtdışı işçi gelirleri önemli rol oynamaktadır. Çoğunluğu Körfez ülkelerinde çalışan, 600 bin civarındaki kalifiye Ürdünlü işçi, her yıl ülkelere 3 milyar doların üzerinde kaynak aktarmaktadır. Kişi başına düşen milli geliri 4500 dolar civarında olan ülkede, işsizlik oranı %14 dolayında olup, ekonomideki en sorunlu alan olarak varlığını sürdürmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2012; ISSA, 2010: 6).

Ekonomik liberalleşme politikası izleyen ve dışa bağımlı ülke görünümünde olan Ürdün, dış destek sağlama konusunda iyi bir performans göstermektedir. El-Anis'e (2011: 64-86) göre, ülkede ekonomik liberalleşmenin en önemli ayaklarını, yapısal ayarlamalar, özelleştirme ve ticaretin serbestleştirilmesi oluşturmaktadır.

Ürdün, ekonomik durumunu iyileştirmek ve istikrarı sağlamak üzere, çeşitli ülkelerle ticari ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda olmak üzere, ABD ve AB ile imzalanan ticari anlaşmalar önem taşımaktadır.

ABD ile 24 Ekim 2000'de, Serbest Ticaret Anlaşması (STA) imzalanmıştır. Bu anlaşma ile iki ülke ticareti ile ilgili vergiler ve ticari engeller kaldırılmış ve Ürdün ürünlerinin ABD'ye gümrüksüz girişine izin veren Nitelikli Sanayi Bölgeleri düzenlemesi yürürlüğe konmuştur (Prados, 2006: 16-18).

Ürdün Ortadoğu Bölgesi'ndeki gelişmelerden ekonomik olarak da etkilenmektedir. I. Körfez Savaşı'ndan (1990) olumsuz etkilenen ülke, II. Körfez Savaşı'ndan da (2003) olumsuz etkilenmiştir. Benzer şekilde Suriye'de yaşanan Arap Baharı'ndan da olumsuz etkilenmekte, ulaşım ticaret, taşımacılık gibi sektörlerden dolayı zarar etmektedir. Söz konusu bölgesel gelişmeler Ürdün ekonomisinin geleceği için bir tehdit unsuru haline dönüşmüştür.

Ürdün, 2003'teki İkinci Körfez Savaşı'ndan önce, petrol ihtiyacını Irak'tan karşılarken, bu imkandan mahrum kalmış ve savaş sonrası Irak ile ticareti de büyük zarar görmüştür. Ayrıca hala I. Körfez Savaşı'ndan beri varlığı devam eden Iraklı mülteciler, Ürdün'e ek ekonomik yük getirmiştir.

Ulaştırma sektörü, Lübnan ve Suriye üzerinden mal ihraç eden Ürdün'ün bölge ülkelerine göre avantajlı olduğu alanlardandır (UND, 2010: 6). Ticaret yollarını, kanallarını ve ilişkilerini iyi kullanması, Ürdün'e bölgede karşılaştırmalı üstünlük sağlamaktadır. Ürdün, ürettiği malları Süveyş Kanalı, Akabe Limanı gibi su yolları ile kara ve hava yollarını kullanarak ihraç etmektedir. Ürdün ekonomisinde Basra Körfezi'nin yeri büyüktür. Ekonomi bu körfeze dayanan ticari ilişkilerden beslenmektedir.

Turizm, Ürdün'e önemli ekonomik kaynak sağlayan sektörlerden biridir. Ürdün'ün insan medeniyetinin en eski yerleşim yerlerinden olması turistik faaliyetler bakımından önemini artırmaktadır. Turizmi önemli bir gelir kaynağı olarak gören Ürdün yönetimi, izlediği politikalar ile turizm gelirlerini artırmaya çalışmaktadır.

Turizm ve Antik Yapılar Bakanı Suzan Afaneh, yaptığı açıklama ile "Ürdün Daha Güzeldir-Jordan is Prettier" kampanyasını başlattıklarını, Ürdünlülerin tatilini kendi ülkelerinde geçirmelerini istediğini dile getirmiş, Ürdünlülerin dış ülkelerdeki turizm harcamalarının 750 milyon Ürdün dinarı iken, Ürdün'deki harcamalarının sadece 61 milyon Ürdün dinarı olduğunu, turizmin Ürdün GSMH'sinin % 14'ünü oluşturduğunu ifade ederek, vatandaşların yurt içinde tatil yapması gerekliliğine dikkat çekmiştir (Star, 6 October 2010). Benzer şekilde, Kral'ın destek verdiği "Ürdün Güzeldir-Jordan Beautiful" girişimi ile de, iç

turizmin canlandırılması ve özendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla 26 programın uygulamaya konması öngörülmüştür (Malkawi, 2010).

Ulaşım, ticaret, işçi dövizleri, turizm ve hizmet sektörü gelirlerine rağmen, Ürdün ekonomisinin dışa bağımlılığı devam etmektedir. Enerji ihtiyacının karşılanması bakımından önemsenen ve dışa bağımlılığı azaltacağı öngörülen nükleer enerji projesi de sonuçlandırılmış değildir. Dış yardımların ülke ekonomisindeki yeri hala oldukça büyüktür. Bütün bu unsurlar, Ürdün ekonomisinin geleceğine dair belirsizliklerin devam ettiğini göstermektedir. Ekonomik belirsizliklerin ve dışa bağımlılığın artması Ürdün'ün geleceğini tehdit etmektedir.

3. Dış Politikadaki Belirsizlikler ve Tehdit Durumu

3.1. Ortadoğu Barış Süreci

Ortadoğu Barış Süreci, Ortadoğu Bölgesi ve Ürdün'ün en önemli gündem maddelerindedir. Sorunun uzun geçmişine rağmen çözülememiş olması, giriftliğini göstermektedir. Barış sürecinin tamamlanmasına yönelik belirsizlik, Ürdün için bir tehdit durumu olarak algılanmaktadır ve bu nedenle, Ürdün tarafından çözümüne yönelik aktif destek sağlanmaktadır.

Filistinli göçmen durumu, Filistin'e ve İsrail'e komşu olması, bir Ortadoğu ülkesi olarak etnik ve dinsel durumu yanında, Batı ile kurduğu dostane ilişkiler, ülkeyi, Filistin-İsrail sorununun neredeyse tarafı haline getirmiştir. Ürdün, Filistin-İsrail sorununun çözümünde neredeyse "olmazsa olmaz ülke" konumundadır. Ürdün, taraflar arasında arabuluculuk hizmeti vermekte, her iki ülke arasındaki müzakerelerde aktif rol üstlenmektedir.

Ürdün Krallığı, Arap-İsrail uyuşmazlığının sona erdirilmesine ilişkin politikasında, ülkesindeki Filistin kökenli nüfusu da göz önünde bulundurmak zorunda kalmıştır. Ülkedeki yerli Filistinli nüfusun büyüklüğü ve Filistin milliyetçiliğinin varlığı, Ürdün dış politikasını derinden etkilemiştir (Armağan, 2006: 43-44).

Ürdün her ne kadar elinden geleni yapsa da, sorunun yakın ya da orta vadede çözülebileceğine dair bir belirti yoktur. Yakın bir gelecekte sorunun devam edeceği öngörülmektedir. Bu sorunun varlığı ve devamı, Ürdün'ü iç ve dış politikada olumsuz etkilemekte, sorunun çözülemiyor olması endişe doğurmaktadır.

3.2. Dış Yardımlar

Dış yardımlar, Ürdün dış politikasının en önemli bileşenlerinden, aynı zamanda, ekonomisini ayakta tutan en önemli kaynaklardan biridir. Devletler arası ilişkiler zaman ve koşullara göre değişebilmektedir. Ebedi dostluk ve düşmanlıkların olmadığı, çıkarların en çok rağbet edilen güç aracı olduğu kabul edilen günümüz uluslararası politikasında, dış yardımlar nedeniyle diğer aktörlere bağımlı olmak, her ülke için bir belirsizlik ve tehdit unsuru olarak değerlendirilebilir.

Ekonomik olarak dışa bağımlı olan Ürdün, hem ABD ve Avrupa Birliği'nden hem de Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Katar gibi bölge ülkelerinden dış yardım almaktadır. Bunlar arasında, ABD'nin özel önemi ve yeri vardır. ABD çeşitli adlar altında diğer ülkelere ve bu arada Ürdün'e dış yardım yapmaktadır.

Diplomatik ilişkilerin 1949'da başladığı ABD, Ürdün ekonomisi için en önemli ülkedir. İki ülke arasında, ekonomik büyümeyi sağlayacak çok sayıda ekonomik program uygulanmıştır (Jordan Economic and Commerce Bureau, 2012).

USAID programı da Ürdün Hükümeti ile özel sektör ve hükümet dışı örgütler arasındaki ortaklığın geliştirilmesi için düşünülmüş bir ABD yardım programıdır. Güncel program alanları; su, enerji, ekonomik büyüme, eğitim, sağlık, para transferi, demokrasi ve yönetim konularıdır. Ayrıca söz konusu ABD yardımları; gençlik, fakirlik ve cinsiyet eşitliği gibi toplumsal konulara yönelik olarak da yürütülmektedir (USAID Jordan, 2012).

ABD tarafından Ürdün'e 2011'e kadar yapılan yardımların toplamı, 12.47 milyar dolardır. Ürdün yönetimi, 2012'de 663.7 milyon dolarlık bir yardım isteğinde bulunmuştur (Sharp, 2011). Kral Abdullah, ABD'ye yaptığı ziyaretlerde, ekonomik yardımları ön planda tutmaktadır. Örneğin Mayıs 2011'de Başkan Obama'ya yapılan ziyarette, Ürdün'e 1 milyar dolar yardım yapılması kararı alınmıştır.

ABD, Ürdün'e sadece ekonomik ve toplumsal içerikli değil askeri içerikli yardımlar da yapmaktadır. Bu yardımlar, Ürdün'de politik istikrarın ve rejim güvenliğinin sağlanmasına yönelik yardımlardır.

ABD, Ürdün rejiminin dayanağı olan silahlı kuvvetler için askeri malzeme ve modernizasyon desteği vermektedir. Ürdün'ün bu yardımlar karşılığında, ABD'ye topraklarında askeri üs izni verdiği ifade edilebilir (Prados, 2006: 16-18). Ayrıca, ABD ekonomik yardımları, Ürdün'ün bölgede ABD'ye verdiği politik desteğin de bir nedenidir.

I. Körfez Savaşı'nda (1990) Batı Bloku karşısında yer alması, Ürdün tarihinde hem politik hem de ekonomik bakımdan önemli ve ağır sonuçlar doğuran bir tercihtir. Söz konusu savaşta, Irak'ı desteklemesi üzerine, Ürdün, önce ABD, sonra da Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri tarafından dışlanmıştır. Bu gelişme üzerine, Körfez ülkelerinde çalışan Ürdünlüler ülkelerine gönderilmiştir. Batılı ve bölge ülkelerinin ekonomik desteğinden mahrum kalması Ürdün'ü oldukça zora sokmuştur. 1989'da içinde bulunduğu ekonomik krizden sonra yaşadığı süreç, Ürdün ekonomisinde derin izler bırakmış, sonrasında ise liberalleşme hareketlerinin itici gücüne dönüşmüştür.

Avrupa Birliği de Ürdün'e önemli finansal destek sağlamaktadır. Bu yardımlar, enerji, yerel yönetimler, işsizlik ve fakirlikle mücadele gibi sosyal ve ekonomik alanlara yöneliktir. Benzer şekilde, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan da, her yıl rejimin istikrarının sağlanması, toplumsal sorunların çözülmesi, ekonomik alt yapının iyileştirilmesi amacıyla, Ürdün'e yardım yapmaktadır. Ancak söz konusu ülkeler ile Ürdün arasında her hangi bir sorun çıkması, anılan ülkelerin yardımları yapamaz hale gelmeleri ya da yardımları kendi tercihleri sonucu kesme ihtimallerinin bulunması, Ürdün ekonomisi için önemli bir belirsizlik ve tehdit kaynağıdır.

3.3. Nükleer Enerji

Nükleer enerji üretmek isteyen Ürdün için bu istek, ekonomik ve politik önemi nedeniyle, dış politikada öncelikli gündem maddesidir. Ürdün için nükleer enerjinin gerçekleştirilmesi hedefine yönelik belirsizlik, bir tehdit vesilesidir. Ortadoğu ülkeleri içinde enerji ihtiyacının karşılanması bakımından dışa bağımlılığı en yüksek olan ülkelerden biri Ürdün'dür. Amman yönetimi, enerjide dışa bağımlılığı azaltmak ve elektrik ihtiyacını karşılamak üzere, nükleer enerji ile ilgili çalışmalara hız vermiş, nükleer tesis kurma girişimleri başlatmıştır.

Ürdün 2030 yılına kadar enerji ihtiyacının yüzde 30'unu nükleer santrallerden karşılamayı planlamaktadır. Amman yönetimi, Irbid kentinde uranyum madeniyle, nükleer

enerji merkezi inşa etmesinin yanında küçük bir araştırma reaktörü inşası da planlanmaktadır (Marcus, 2010). Ürdün, uranyumu zenginleştirerek, enerjide kendine yeter hale gelmek istemektedir. 2015'te kurulması planlanan ilk nükleer santral için çalışmalarını devam ettiren Ürdün'ün, 130 bin ton uranyum rezervi bulunmaktadır. ABD, Ürdün'ün kendi rezervlerini kullanarak, uranyumu zenginleştirmek isteğinden vazgeçmesini istemektedir (Radikal, 26 Haziran 2010).

Ürdün, nükleer çalışmalarını barışçıl amaçlarla yürüttüğünü her fırsatta dile getirir de hem çalışmaları istediği hızda yürütememekte, hem de ABD ve İsrail engellemeleriyle karşılaşmaktadır. Nükleer enerjinin geleceğine dair, ekonomik ve teknik olanaksızlıklara, ABD ve İsrail gibi ülkelerin politik engellemeleri de eklenince, Ürdün'ün nükleer enerji projesini gerçekleştirmesi zorlaşmaktadır. Söz konusu zorluk, Ürdün dış politikasında ve geleceğinde önemli bir belirsizlik ve tehdit durumunu göstermektedir.

3.4. Dış İlişkiler

Ürdün'ün dış ilişkilerinde Batı ve Doğu boyutundan söz edilebiliriz. Ülkenin dış ilişkilerinin Batı boyutunda ABD ve Avrupa Birliği ülkeleriyle olan ilişkiler, Doğu boyutunda ise Ortadoğu ülkeleriyle ilişkiler önemlidir. Ürdün, bölgede barışçıl bir denge politikası yürütmektedir. Ürdün'ün Batı boyutlu dış ilişkileri, esasen ABD eksenli gelişmektedir. Bu eksenin bir diğer boyutunu Avrupa Birliği oluşturmakta ise de ABD ile ilişkilere nazaran daha gevşek bir ilişki biçimi görülmektedir.

ABD, Ürdün'ün Batılı ülkeler arasında en güçlü ilişkilerinin olduğu devlettir. ABD için de Ürdün, Ortadoğu'daki çıkarlarının korunması ve sürdürülmesi bakımından stratejik önemi olan bir ülkedir. Arap devletleri içinde ABD ile daha sıkı ve dostane güvenlik ilişkilerine sahip başka devlet yoktur. İki ülke ilişkileri, 1957 yılında Eisenhower doktrini ile güçlenmiştir. ABD ile Ürdün arasında yakın bir işbirliği vardır.

1994'te ABD stratejik müttefiki olan İsrail ile "the Washington Declaration"unu imzalaması, Ürdün'ü Batılı ülkeler nezdinde işbirliği yapılabilir ülke konumuna taşımıştır. İmzaladığı söz konusu anlaşma, Ürdün yönetiminin iç politikada eleştirilmesine, dış politikada ise çoğunlukla övülmesine neden olmuştur.

ABD, Ürdün ile serbest ticaret anlaşmaları yaparak, Nitelikli Sanayi Bölgeleri (Qualified Industrial Zones) olarak bilinen bölgelerde fabrikalar kurmuştur. Birçok Ürdün vatandaşı için istihdam olanağı sağlayan fabrikalarda üretilen mallar, serbest ticaret anlaşması gereği, ABD'de vergiden muaf tutulmaktadır (UND, 2010: 6).

ABD'nin askeri yardımı, Ürdün'ün meşru savunma ihtiyacını, sınır bütünlüğünü ve bölgesel istikrarı sağlayacak şekilde programlanmıştır. Ürdün ve ABD, 2008'de Ürdün'e 5 yıllık bir zaman diliminde ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaya yardım edecek şekilde, bağlayıcı olmayan bir işbirliği anlaşması imzalamıştır. Söz konusu anlaşma birçok alanda işbirliği ve diyalogu artıracak şekilde düzenlenmiştir. I. Körfez Savaşı'nda, resmi olarak Kuveyt işgaline karşı çıkmakla beraber Irak'ı desteklemesi, ABD-Ürdün ilişkilerine zarar vermekle beraber, zaman içinde, Irak'a uygulanan BM ambargolarını desteklemesi ve Ortadoğu Barış Süreci'ne katkı yapması, Ürdün'ün Batı ile bozulan ilişkilerini düzeltmiştir (U.S. Department of State, 2012).

ABD-Ürdün ilişkilerinin en önemli sacayaklarından birini, terörle mücadele de işbirliğine endeksli güvenlik konuları oluşturmaktadır. 2004'te küresel terörle mücadeleyi

güçlü bir şekilde desteklemeye devam eden Ürdün, Usame bin Ladin ve el-Kaide ile aynı zamanda Ürdün kökenli olan ve ülkede eylemler yapan, Ebu Musab el-Zerkavi ile bağlantılı olan kişileri tutuklamıştır (Parados, 2006: 7).

Ayrıca Ürdün, BM'in barışı koruma operasyonlarına aktif destek veren ülkelerden de biridir. Bu kapsamda olmak üzere, BM'in, Liberya, Haiti, Darfur ve Doğu Timor'daki barışı koruma görevini desteklemek amacıyla, Ürdünlü askerlerden oluşan barış koruma gücü görev yapmaktadır (Star, 9 August 2010). Söz konusu askeri güçler, çoğunlukla lojistik destek vermektedir.

Dönemin Dışişleri Bakanı Nasser Judah, yaptığı açıklamada; 1989-2009 yılları arasında 61 611 Ürdün askerinin BM barış koruma operasyonlarında, sivil savunma ve kamu güvenliği alanında görev yaptığını bildirmiştir. Ayrıca, 2010'da da çeşitli ülkelerde 2064 Ürdün askerinin görev yaptığı ifade edilmiştir (Judah, 2010). Benzeri bir ilişki bölge ülkeleriyle de yürütülmektedir. Bölge ülkelerinde istikrarın sağlanması amacıyla, zaman zaman güvenlik desteği vermektedir. Örneğin Ürdünlüler, Filistin Yönetimi polis gücüne eğitim desteği vermiştir (U.S Department of State, 2011). Ürdünlüler, aynı şekilde, işgal sonrası Irak ve Afganistan polis güçleri için de destek vermiştir.

Ürdün Avrupa Birliği (AB) ile de yakın ekonomik ve politik ilişkileri vardır. Aktörler arası ilişkiler, siyasilerin ve devlet başkanlarının üst düzey diplomatik ziyaretleri ile şekillenmektedir. Karşılıklı ziyaretlerle ekonomik, politik ve sosyal ilişkilerin çerçevesi çizilmektedir. Söz konusu ziyaretlerde; nükleer enerji, ekonomik ve sosyal konular ile Filistin-İsrail çatışması ve Ortadoğu Barış Süreci gündeme gelmektedir.

Ürdünlü Sanayi İhracatçıları, AB ile 1978 yılında imzalanan İşbirliği Anlaşmasına dayanarak, vergisiz ticaret hakkına sahiptirler. 1997'den beri yapılan anlaşmalar sayesinde, Ürdün-AB ilişkileri önemli bir aşama kaydetmiştir. Ürdün-AB ilişkisinin çerçevesini, Avrupa Komşuluk Politikası (The European Neighbourhood Policy), oluşturmaktadır. Söz konusu anlaşmaya dayanarak hazırlanan, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı (Euro-Mediterranean Partnership) ve Avrupa Birliği-Ürdün Birlik Anlaşması (The EU-Jordan Association Agreement) ile ekonomik ve politik ilişkiler düzenlenmiştir (Javedanfar, 2011).

Bölge ülkeleri ile ilişkiler de, Ürdün dış ilişkilerinin önemli bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Bölgede yaşanan hızlı politik değişim, Ürdün dış ilişkilerine yansımaktadır. Bu gelişmeler, Ürdün için bazen fırsat, bazen de tehdit vesilesi olabilmektedir. Ürdün ile AB ilişkisinin ekonomik boyutu, politik boyutundan daha önemlidir. Ürdün, AB ile imzalanan ekonomik içerikli anlaşmalarla bölge ülkelerine karşılaştırmalı üstünlük sağlamıştır.

Bölge ülkeleri içinde Türkiye-Ürdün ilişkileri, bir diğeri için yaşamsal olmayan ama avantaj sağlayan ilişki niteliğindedir. Ürdün ile Türkiye'nin Batıyla olan dostane tutumları birbiri ile benzeşmektedir. İki ülke arasında son zamanlara kadar yakın ilişkiler yoktur. İlişkiler, Cumhurbaşkanı Gül'ün 2009'daki Ürdün ziyareti ile güçlenmiştir. 2011'de yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması ve vizelerin kaldırılması anlaşmaları, iki ülke ilişkilerinde dönem noktası olmuştur.

Ürdün'ün dış ilişkilerinin önemli bir boyutunu Irak oluşturmaktadır. Saddam'ın ölmesinden sonra, Körfez ülkeleriyle iyi ilişkiler kuran Ürdün, Irak'ın yeniden inşası için, polis güçlerinin eğitimine destek olmuş, Irak halkına, askeri müdahale zamanı ve sonrasında, sığınma hakkı vermiş ve insani yardım desteğinde bulunmuştur (U.S. Department of State, 2012). Ürdün, benzer şekilde, Yemen'in hukuksal ve yargısal yapısının oluşturulmasına destek vermek üzere; Yemen Dostları Çalışma Grubu'nun (Friends of Yemen Working Group) bir üyesi olmuş ve Hukuk Kuralları Çalışma Grubu'nun 2010 yılı Haziran ayı toplantısına Amman'da ev sahipliği yapmıştır (U.S Department of State, 2011).

Ürdün'ün dış ilişkilerinin diğer bir aktörü olan İran ile 1979 devriminden sonra, genelde zayıf ilişkiler vardır. Ancak bu durum, daha ılımlı bir hal almıştır. 1984'te yapılan son ziyaretin üzerinden 20 yıl geçtikten sonra, 3 Eylül 2004'te, Kral Abdullah İran'ı ziyaret etmiş, ziyarette; ticari ve güvenlik konularında fikir alışverişinde bulunmuştur (Parados, 2006: 13).

Ürdün dış politikasının önemli bir diğer boyutunu Filistin meselesi oluşturmaktadır. Ürdün, Filistin meselesinin yansımalarından etkilenmekte ve sürece ilişkin politikalar geliştirmektedir.

Ürdün ve Filistin'in iç içe girmiş tarihleri, Filistin meselesinin çözümsüzlüğü ile doğrudan bağlantılıdır (Köprülü, 2011b: 9). Sahip olduğu büyük Filistin nüfusu dışında, Filistin'in devletleşmesi sorunu da Ürdün dış politikasında büyük yer tutmuştur.

Filistin yönetiminin yakın dönemde devletleşmeye yönelik yaptığı BM üyelik başvurusu, Ürdün dış politikasında yansıma bulan önemli bir gelişmedir. Eylül 2010'da, İsrail ile sürdürülen barış görüşmelerinin kesilmesi sonucunda, Filistin Ulusal Yönetimi, BM'e üyelik başvurusunda bulunacağını açıklamış, bu girişim Ürdün yönetiminde endişe ile karşılanmıştır.

Ürdün yönetiminin endişeleri, nihai statü konuları olarak bilinen Filistinli mültecilerin geri dönme hakkı, Kudüs'ün statüsü, sınırlar ve Yahudi yerleşimleri ve alternatif yurt sorunu gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Ürdün rejimi, bu kaygılarına rağmen, Arap Birliği ve BM'de Filistin yönetiminin başvurusu ile ilgili yapılan görüşmelerde engelleme girişiminde bulunmamıştır. Ancak, Kral Abdullah, Filistin Devleti'nin kurulması ile ilgili 21 Haziran 2011'de 66. BM Genel Kurul'unda yaptığı konuşmada, Filistin'in BM üyelik başvurusunu açıktan desteklememiş, nihai statü sorunlarının halledildiği kapsamlı ve adil bir çözümü savunmuştur (Yeşilyurt, 2011: 29-32).

Bölge ülkeleri ile ilişkilerde Filistin sorununun bir boyutunu İsrail oluşturmaktadır. İsrail için Ürdün temelde önemli bir arabuluculuk hizmeti sunan devlettir. Bu bakımdan Ürdün'ün diplomatik desteği İsrail için önemli bir destek olarak değerlendirilebilir.

Arap Baharı nedeniyle Mısır'ı kaybetmesi gibi Ürdün'ü de kaybetmesi, bölgede İsrail'i izole eder düşüncesiyle ABD'li yetkilileri endişelendirmektedir (Landler, 2011). İsrail ile bölgede barış anlaşması bulunan (1994) iki Arap devletinden biri olan Ürdün'ün kaybedilmesi, İsrail ve stratejik ortağı olan ABD için dış politikada "önemli bir sorun" olarak değerlendirilmektedir. ABD'nin Ürdün'e verdiği Arap Baharı desteğinin önemli bir nedeni İsrail'dir. Kaldı ki bu barış anlaşması da iç politikasında zaman zaman sert eleştirilere neden olmakta ve Ürdün'ün İsrail ile olan dış ilişkilerine esas kabul edilmemesi istenmektedir.

Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar, Ürdün'ün doğu boyutlu ilişkilerinin önemli diğer aktörleridir. Söz konusu ülkeler, Ürdün ile dostane ilişkilere sahiptir. Bu ülkelerde, çok sayıda Ürdünlü işçi çalışmaktadır. Ayrıca, bu ülkeler, Ürdün'e her yıl ekonomik yardım yapmaktadır. Ürdün, Japonya ve Kore gibi Uzakdoğu ülkeleriyle de nükleer enerji konusu başta olmak üzere, ekonomik içerikli ilişkilere sahiptir.

Ürdün, gerek bölge gerekse bölge dışı ülkelerle ilişkilerinde "beklenti içinde olan ülke" konumundadır. Söz konusu ülkelere, ekonomik bakımdan bağımlı olması, onların desteğine ihtiyaç duyması Ürdün dış politikasını olumsuz etkilemekte, bağımsız karar alabilme yeteneğine zarar vermektedir. Bu durumun gelecekte değişeceğine dair her hangi bir belirti de

bulunmamaktadır. Bu nedenle Ürdün'ün dış ilişkilerinin niteliği, Ürdün'ün geleceği için bir belirsizlik ve tehdit unsuru olarak devam edecek görünmektedir.

Sonuç

Ürdün, iç politikanın dış politikayı üst düzeyde etkileyebildiği iddiasına, önemli bir örnek oluşturmaktadır. Ülkenin parçalı sosyal ve politik yapısı ile öz kaynaklarına dayanmayan ekonomik yapısı, ulus inşa sürecindeki zorlukları, muhalefet gruplarının tutumu, geçmişten gelen özellikleri ile yapay bir devlet olarak inşa edilmiş olması, Ürdün'ü kırılmalı bir devlet (fragile state) yapmıştır.

Ürdün, Ortadoğu'nun Batı ile dostane ilişkileri bulunan devletlerinden biridir. Ekonomik, politik ve askeri bakımdan dışa bağımlı olan Ürdün, bölge ülkelerinden ve Batı ülkelerinden destek görmektedir. Ürdün için dış destek bakımdan en yaşamsal öneme sahip ülke, ABD olup, bölgesel aktörlerle de ekonomik ağırlıklı ilişkiler söz konusudur.

ABD, bölgesel çıkarları nedeniyle Ürdün'e destek vermektedir. Ürdün'de 2011 yılı Ocak ayında başlayan Arap Baharı gösterileri ile aynı temelli bölgesel gelişmeler ülkenin önemini artırmıştır. İsrail ile olan ilişkileri ve Ortadoğu Barış Süreci'ne katkıları, Ürdün'ün politik değerini artıran diğer unsurlardır.

Çalışmada ortaya konulmaya çalışılan dış politika bileşenleri ya da dış politikayı etkileyen unsurları, Ürdün'ün geleceğine dair, derin ve güçlü belirsizlik durumunun olduğunu göstermektedir. Bu belirsizlik ve tehdit unsurları, ülkenin dış politik tutumuna da yansımaktadır. Söz konusu belirsizlik ve tehdit unsurlarının bir kısmı dış faktörler olup, bunları Ürdün'ün kontrol etmesi zor görünmektedir. Ancak, bu unsurların bir kısmı dahili belirsizlik faktörleri olup, Ürdün'ün bunları en azından belli bir düzeyde kontrol edilebileceği öngörülebilir. Dahili risk faktörlerinin kontrolü ise rejimin reform yapmasında yatmaktadır.

KAYNAKÇA

- A. BARARI, Hassan (2011), "The Failure of Reform in Jordan", <http://archive.jordantimes.com/?news=37778> (24.01.2011).
- A. BARRARİ, Hassan ve Christina A. Satkowski (2012), "The Arab Spring: The Case of Jordan", *Ortadoğu Etütleri*, 3(2): 41-57.
- ALON, Yoav (2007), *The Making of Jordan: Tribes, Colonialism and the Modern State*, (New York: I.B.Tauris).
- ARMAĞAN, Mücahit (2006), *Ortadoğu Barış Sürecinde Ürdün'ün Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Isparta: SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- ATMACA, Gül (2010), "Mülteci Gettolarında Tükenen Hayaller", http://www.orsam.org.tr/tr/yazilar_Yazdir.aspx?ID=882 (12.06.2010).
- AYHAN, Veysel (2010), "Ürdün Dış Politikası ve Türkiye İle İlişkiler: Irak Savaşı Sonrası Dönem" *Ortadoğu Analiz*, 2(13): 48-58.
- BACIK, Gokhan (2008), *Hybrid Sovereignty In The Arab Middle East: The Cases Of Kuwait, Jordan, And Iraq* (New York: Palgrave Macmillan).
- BAR'EL, Zvi (2009), "Jordan's King is Torn Between U.S.-Egypt and Syria-Hamas Axes" <http://www.haaretz.com/print-edition/features/analysis-jordan-s-king-is-torn-between-u-s-egypt-and-syria-hamas-axes-1.268569> (21.01.2009).
- BBC (2011), "Jordan: Man Dies in Hospital After Amman Clashes", <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12866531> (25.03.2011).
- BRUMBERG, Daniel (2010), "In Pursuit of Democracy and Security in the Greater Middle East", *A USIP Study Group Report*, www.usip.org (21.01.2010)
- Dışişleri Bakanlığı (2012), "Ürdün'ün Ekonomisi", <http://www.mfa.gov.tr/urdun-ekonomisi.tr.mfa> (03.03.2012).
- DUMAN, Sabit (2010), *Modern Ortadoğu'nun Oluşumu*, (İstanbul: Doğu Kütüphanesi).
- Economist (2011), "Unrest in Jordan; Whether He Likes it or Not" http://www.economist.com/blogs/newsbook/2011/02/unrest_jordan (01.02.2011).
- EL-ANIS Imad (2011), *Jordan and the United States: The Political Economy of Trade and Economic Reform in the Middle East*, (London: Tauris Academic Studies).
- ERSAN, Mohammad Ammannet (2012), "Protests Create New Political Objects", <http://en.ammannet.net/?p=96981>, (06.03.2012).
- FAHİM, Kareem (2011), "Jordan's Protesters Ask Little, and Receive Less", *New York Times*, <http://www.nytimes.com/2011/07/20/world/middleeast/20jordan.html?pagewanted=all> (20.03.2011).
- FİSK, Robert (2010), "Why Jordan is Occupied by Palestinians", *The Independent*, <http://www.independent.co.uk/opinion/commentators/fisk/robert-fisk-why-jordan-is-occupied-by-palestinians-2032173.html#> (22.07.2010).
- GAVLAK, Dale (2011), "Jordan Searches for Answers to Arab Spring Demands" <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15579864> (04.11.2011).

- HAMED, Muhammad (2012), “Jordan”, *New York Times*, <http://topics.nytimes.com/top/news/international/countriesandterritories/jordan/index.html> (21.04.2012).
- International Crisis Group (2012), “Popular Protest In North Africa And The Middle East (Ix): Dallying With Reform In A Divided Jordan”, *Middle East/North Africa Report*, No:118.
- ISSA (2010), “Crisis Country Case Study: Jordan”, www.issa.int/content/.../file/2Jordan.pdf (05.11.2010).
- JAVEDANFAR, Meir (2011), “Trade and Diplomatic Relations With the EU”, www.meepas.com/joranrelationswiththeu.htm (09.04.2011).
- JORDAN Economic and Commerce Bureau (2012), “Jordan-US Economic Relations” http://www.jordanecb.org/public/English.aspx?Lang=1&Page_Id=1372&Menu_ID=31 (04.05.2012).
- JORDAN First (2011), http://www.kingabdullah.jo/index.php/en_US/initiatives/view/id/3.html (31.05.2011).
- JUDAH, Nasser (2010), “Jordan Committed to Peacekeeping Contribution” *Jordan Times*, (19.02.2010).
- KAYA, Mustafa (2011), “Ürdün'de Toplumsal Muhalefet: Tunus Etkisi ve Değişen Retorik”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1410> (05.06.2011)
- KHEETAN, Thameen (2012), “Newly Launched National Front for Reform Seeks Rule of Law”, <http://archive.jordantimes.com/?news=37695> (02.05.2012).
- KÖPRÜLÜ, Nur (2011a), “Ürdün Haşimi Krallığı ve Siyasal Liberalleşme Süreçleri: 2010 Parlamento Seçimlerinin İçsel ve Bölgesel Dinamikler Açısından Değerlendirilmesi”, *Akademik Orta Doğu Dergisi*, 5 (2): 43-59.
- KÖPRÜLÜ, Nur (2011b), *Arap Dünyasının İstisnai Krallığı: Yerel Aktörler Ve Arap-İsrail Uyuşmazlığı Çerçevesinde Ürdün Krallığı'nın Demokratikleşme Deneyimleri, Rapor No: 90*, (Ankara: ORSAM).
- LANDLER, Mark (2011) “Unrest in Syria and Jordan Poses New Test for U.S. Policy”, *New York Times*, http://www.nytimes.com/2011/03/27/world/middleeast/27diplomacy.html?_r=1 (26.03.2011).
- MALKAWİ, Khetam (2010), “Jordan is Beautiful' Campaign Launched” *Jordan Times*, (19.04.2010).
- MARCUS, Jonathan (2010), “Ürdün Kralı Abdullah İsrail'e Çattı”, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/06/100615_jordan_nuclear.shtml (15.06.2010).
- MUASHER, Marwan (2011), “A Decade of Struggling Reform Efforts In Jordan: The Resilience of the Rentier System”, *The Carnegie Papers*, www.carnegieendowment.org/files/jordan_reform.pdf (22.05.2011).
- National Agenda, (2012) “National Agenda 2007-2017”, http://www.kingabdullah.jo/index.php/en_US/initiatives/view/id/2.html (24.04.2012).

- PARADOS, Alfred B. (2006), "Jordan: U.S. Relations and Bilateral Issues", Congressional Research Service, CRS Issue Brief for Congress, <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/crs/ib93085.pdf> (05.05.2012).
- Radikal (2010), "Ürdün'ün Derdi de Uranyum Zenginleştirme". *Radikal Gazetesi*, (29.06.2010).
- RYAN, Curtis (2010), "We Are All Jordan"...But Who Is We?, <http://www.merip.org/mero/mero071310> (13.06. 2010).
- Savunma Sanayii Müsteşarlığı, (2008), *Türkiye-Ürdün Savunma Sanayii İşbirliği Bilgi Notu*, Ankara, www.ihracat.ssm.gov.tr/.../Mart%202008_... , (11.05.2011).
- SHARP, Jeremy M. (2011), "Jordan: Background and U.S. Relations", Congressional Research Service Report for Congress, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33546.pdf> (21.11.2011).
- SHLAIM, Avi (1988), *Collusion Across the Jordan: King 'Abdullah, the Zionist Movement and the Partition Palestine*, (Oxford: Clarendon Press).
- Star (2010), "Jordanian Peacekeepers", *The Star*, (09.08.2010).
- Star (2010), "Jordan is Prettier Campaing Launched", *The Star*, (06.10.2010).
- The Amman Message (2011), "The Amman Message: Summary", <http://ammanmessage.com> (31.05.2011).
- TURAN, Kürşad (2010), "Ürdün'de Muhalif Hareketler", *Ortadoğu Analiz*, 2(21): 46-54.
- U. S Department of State (2011), "Country Reports on Terrorism 2010-Jordan", <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4e524825c.html> (18.08.2011).
- U.S. Department of State (2012), "Background Note: Jordan", <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3464.htm> (04.05.2012).
- UND (2010), "IRU ve Ürdün Kraliyet Otomotiv Kulübü Derneğimizi Ziyaret Etti", *UND Ortadoğu Bülteni*, www.und.org.tr/public/ortadoğu-3.pdf (05.07.2010).
- USAID Jordan (2012), <http://212.38.133.103/en/About/Pages/default.aspx> (05.05.2012)
- Washington Post (2011), "Jordan's King Abdullah on Egypt, Syria and Israel" (24.10.2011).
- YEŞİLYURT, Nuri (2011), "Filistin'in BM'ye Üyelik Başvurusuna Ürdün'ün Yaklaşımı" *Ortadoğu Analiz*, 3 (34): 28-34.
- ZAHHRAN, Mudar (2012), "Jordan's King and the Muslim Brotherhood: An Unholy Marriage", http://www.americanthinker.com/2012/01/jordans_king_and_the_muslim_brotherhood_an_unholy_marriage_1.html (20.01.2012).